

KOSOVEL IN NIHILIZEM: POSKUS KONSTRUKTIVNE DESTRUKCIJE

Matevž Kos

Filozofska fakulteta, Ljubljana

Srečko Kosovel danes stoji trdno v kanonu slovenske literature, kljub svoji *klasičnosti* pa sproža najrazličnejše, tudi ideološko motivirane polemike in z njimi neločljivo povezan boj interpretacij – te se zvečine lomijo na hrbtu njegovega obsežnega pesniškega opusa.* Slovenci imamo s Kosovelom težave še danes, osemdeset let po pesnikovi smrti. Eden zadnjih takšnih »simptomov« je bilo dogajanje ob peti obletnici osamosvojitve Slovenije 26. junija 1996, ko je na Trgu republike v slovenski prestolnici potekala državna slovesnost. Njen uradni naslov se je glasil *Kons. 5 – Slavolok peti obletnici osamosvojitve Republike Slovenije*. *Kons. 5* je sicer naslov ene najbolj znanih Kosovelovih pesemskih »konstrukcij«, avtorji proslave pa so si njen naslov sposodili v bolj »simboličnem« smislu, češ da gre za peto obletnico konstituiranja države. *Kons. 5* med proslavo nato ni bil neposredno uporabljen. Za izstop nekaterih pomembnih političnih mož iz častnega odbora prireditve, med njimi tudi ministra za kulturo, je bila dovolj že uporaba (po njihovem prepričanju zloraba) naslova pesmi. Pri tem pa ni bil toliko moteč naslov kot tisto, kar se za njim, naj bo izgovorjeno ali ne, skriva. To pa je seveda sama pesem. Glasi se takole (ZD II: 23):

Gnoj je zlato
in zlato je gnoj.
Oboje = 0
0 = ∞
A B <
1, 2, 3.
Kdor nima duše,
ne potrebuje zlata,
kdor ima dušo,
ne potrebuje gnoja.
I, A.

* Razprava je predelana različica poglavja »Srečko Kosovel«, objavljenega v moji monografiji *Poskusi z Nietzschejem. Nietzsche in ničejanstvo v slovenski literaturi*, Ljubljana: Slovenska matica, 2003.

Kons. 5 na prvi pogled niza raznorodne, nenavadne, ne posebno »lirične« elemente, kot so matematični znaki in simboli ali pa zvočni posnetek oslovega riganja, s katerim se pesem pomenljivo glasno sklene. Malce nenavadno, na prvi pogled trivialno, pa vendarle: oslovo riganje pri Kosovelu je najbrž v zvezi z Nietzschejem. Najverjetnejši izvir »oslovske« skovanke je namreč Nietzschejeva knjiga *Tako je govoril Zaratustra* – Kosovel jo je bral in, kot je dokumentirano, celo priporočal v branje. »I, A« se v Nietzschejevi knjigi *Tako je govoril Zaratustra* pojavi kar nekajkrat, ima pa podobno – ironično-subverzivno, tudi norčavo – funkcijo kot pri Kosovelu.

Kons. 5 je obenem pesem, katere branje skorajda zahteva poznavanje nekaterih okoliščin, v katerih je nastala, pa tudi širšega konteksta Kosovelovega pesnjenja. Urednik Anton Ocvirk v opombah v *Zbranem delu* opozarja zlasti na kmetijski priročnik *Gnoj je zlato*, ki je Kosovelu med bivanjem v Tomaju po naključju prišel v roke in nato neposredno spodbudil nastanek pesmi. Nič manj pomemben ni Kosovelov dnevniški zapis iz leta 1925, ki je zasnova za *Kons. 5*: »Zlata mrzlica. / Ljudje imajo zlato mrzlico. Kapitalizem / Gnoj je zlato. / Zlato je gnoj, ker ga za to uporabljajo / Kultura = dekla / dekla kapitala.« (ZD III: 688)

S pritegnitvijo teh »zunajpesemskih«, kon-tekstualnih okoliščin postaja ena izmed temeljnih intenc pesmi *Kons. 5* razvidnejša. Gre predvsem za njeno proti-kapitalistično ost, vendar – in to velja poudariti – nikakor ne na način transparentne ideološke agitacije. *Kons. 5*, skupaj z nekaterimi drugimi tovrstno naravnanimi Kosovelovimi teksti, to ost ubeseduje posredno: privajeno, udomačeno podobo »meščanskega«, »buržoaznega« sveta razstavlja, de-harmonizira in jo tako zarisuje kot izrazito nestabilno, dinamično strukturo, ki sama – takšna, kakršna pač je – kliče po radikalni spremembi.

Oslovo riganje na koncu pesmi *Kons. 5* ne priča samo o nekakšni norčavosti in ironično-parodični distanciranosti, temveč obstoječemu zgodovinskemu svetu izreka temeljno nezaupnico.

Tu pa se odpira nekaj zanimivih vprašanj. Na primer: katera je tista instanca, mesto, s katerega Kosovelova poezija nekemu zgodovinskemu svetu – slovenski družbi, pa tudi Evropi dvajsetih let 20. stoletja – izreka temeljno nezaupnico? Zakaj je ravno poezija medij izrekanja te nezaupnice? Kateri so tisti ideali, v imenu katerih Kosovelova pesem protestira? Sem sodi, konec koncev, še vprašanje, kaj pomeni to, da Kosovelova pesem protestira, da očitno sama ima neke ideale in podobno – kaj vse to pomeni za *modernistično strukturo* Kosovelove poezije? Ne nazadnje se lahko vprašamo tudi, kaj je s temi ideali, če na njih pogledamo iz perspektive Nietzschejeve filozofije, na primer v luči zahteve po prevrednotenju vseh vrednot ali pa v luči kritike vseh tako imenovanih modernih idej?

Kot lahko razberemo iz številnih Kosovelovih esejističnih sestavkov, posebno vlogo pri slovesu od starega sveta in vzpostavitvi *novega* pripisuje pesniški besedi, literaturi oziroma kar celotni kulturi. Kosovel svojega pesništva in umetnosti nasploh nikakor ne razume kot nekakšno izolirano dejavnost, ki bi bila zgolj estetska in v tem smislu »avtonomna«. *Kons. 5* in podobni Kosovelovi, pogojno rečeno, modernistični teksti bralcu, ki jih vzame v roke, morda sicer vzbujajo estetsko »avtonomističen«, »ne-

mimetičen« vtis – skorajda v smislu (ultra)modernistične poetike in njenih zahtev po »izgonu smisla« iz poezije, ki so bile na Slovenskem popularne ravno v času prvega izida *Integralov*, tj. v drugi polovici šestdesetih let 20. stoletja. Kontekst pesmi *Kons. 5*, na katerega sem že opozoril, pa tudi Kosovelove besede o »kulturnem gibanju«, v osrčje katerega postavlja pesniško besedo, pričajo o nečem drugem.

Najprej se moramo ustaviti ob Kosovelovem odnosu do slovenske pesniške tradicije. Kosovel je ne razume kot nečesa, kar sodi v muzej in kar je, v avantgardistični maniri (najbolj bombastično pri »antipasatizmu« futuristov), treba preseči in zavreči. Ravno nasprotno: Kosovel ima samega sebe za dediča in nadaljevalca slovenskega literarnega izročila. Se pravi, da svoje pisanje utemeljuje v prizadevanjih in stremljenjih starejših predhodnikov. V tej Zgodbi pa izpostavljeno, iniciacijsko mesto pripada Francetu Prešernu, *središču* slovenskega pesniškega kanona.

A rad bi eno, da v tej temni dobi, ko smo pozabili, čemu živimo, da vzamemo v roke njegove poezije in da poizkušamo dobiti v njih one moči, ki pomaga v trpljenju in v borbi, ki daje človeku vero v življenje, ki kaže življenju cilj. Kajti posebna lastnost globokih in lepih duš je, da pokažejo svoje življenje, da pokažejo edino pot, ki jo mora hoditi duša: k Lepoti. In taka duša je Prešeren. (ZD III: 122)

Kosovelo razmišljanje je ponekod obarvano ničejansko. Ta vtis podkrepljuje še omenjanje Nietzscheja v Kosovelovih spisih. Leta 1923 je očitno bral Nietzschejevo knjigo *Tako je govoril Zaratustra*, saj jo v tem času kar nekajkrat omenja, med drugim v svoji korespondenci (ZD III: 382, 481). Kosovel se sklicuje na Nietzscheja kot na nekakšno avtoriteto, če ne kar duhovnega učitelja. Vendar pa v tem kontekstu Kosovel govori tudi o svojem prizadevanju, še več, govori, recimo, o »žrtvovanju za Lepoto in Resnico«. Tudi v besedilu z naslovom *Stojimo*, prav tako leta 1923, omenja Nietzscheja, takoj nato pa govori o »borbi za človeka in človeštvo«, o Slovanih, ki bodo »trudnega evropskega človeka« odrešili »s svojo veliko voljo po življenju, s svojo sočno barbarsko veselo življenja željnostjo« (ZD III: 42). Istega leta je Kosovel v neki oceni zapisal tudi tole: »Ako hoče človek živeti [...] mora stopiti med okolico. To ni človek gnile družbe, tudi ne človek najidealnejše kolektivnosti, to je človek-bog, Nietzschejev nadčlovek. Z njim vstane in pade svet.« (ZD III: 236)

V dnevniškem zapisu iz tega obdobja pa je Kosovel še precej bolj neposreden: »Kadar mi je najgrenkejšo pri srcu berem Nietzscheja« (ZD III: 703).

Vendar je tu treba takoj, že kar vnaprej pripomniti, da Kosovel sicer dialogizira, včasih nemara koketira z Nietzschejem, vendar ga razume dokaj po svoje. Z eno besedo: daleč je od radikalnosti in še manj konsekvantnosti izvorne Nietzschejeve misli. Kosovel namreč, podobno kot pred njim že Ivan Cankar (gl. Kos 2003: 147–180), tako voljo kot moč *humanizira*, in zgolj v tem, izrazito *humanističnem* kontekstu ju razume kot sredstvo človeške (individualne in kolektivne) emancipacije. Podobno velja tudi za pogosta Kosovelova gesla o človečanstvu, novem človeku, pravici, novi

družbi, novem etosu in podobno, v katerih sicer nemalokrat odmevajo programska načela tako imenovanega »mesijanskega ekspresionizma«.

Vse te – po Nietzscheju izrazite »moderne« oziroma »dekadentne« – ideje pa znotraj Kosovelovega horizonta nimajo globlje vsebinske zveze z Nietzschejevo perspektivo. Natančneje rečeno, s *perspektivizmom* pri Nietzscheju, kar pomeni: gledati vse bivajoče v luči volje do moči in večnega vračanja enakega, s tem pa tudi »onkraj dobrega in zlega«. V perspektivizmu, kot ga pojmuje Nietzsche, namreč ne gre za to, da bi gledali na življenje iz perspektive razvoja v smislu eshatološkega napredovanja k nekemu Cilju, še najmanj v luči kakšnega izmed etičnih postulatov. Nietzsche, zgoščeno povedano, izhaja iz volje do moči kot temeljnega »ustroja« narave, »gona« bivajočega – kot »večnega vračanja enakega«. Tisto, kar se vrača vedno znova, je volja do moči kot sebe hoteča moč (gl. ndr. Nietzsche 1991: 577–578).

Pesništvo in umetnost nasploh za Kosovela ni utelešenje prekipevajoče moči in volje do življenja v Nietzschejevem smislu, temveč moč, ki je vnaprej omejena. Drugače povedano: moč, ki jo omenja in na katero stavi Kosovel, ni moč, ki bi hotela samo sebe, ni moč, ki bi bila vrhovni princip življenja. Kosovel se omejuje na toliko moči, kolikor je potrebno, da je trpljenje še mogoče nekako prenesti in ga nato osmisлити z angažmajem *znotraj* gibanja za uresničitev kakšne izmed *človečanskih* idej. Zato ta moč tudi ne more biti ekspanzionistična, obrnjena navzven, temveč nasprotno. Meje njenega sveta, če uporabim sintagmo, ki je Kosovel bržkone ne uporablja po naključju, so meje *lepe duše*. Svet, v katerem prebiva lepa duša in v katerem se počuti kot doma, pa je poezija. Cilj pesniške lepe duše je »hoja k Lepoti«.

Ob tem pa moram dodati še to, da so izhodišča Kosovelove »poetike«, kakor jih lahko razberemo iz njegovih diskurzivnih besedil, heterogena, nemalokrat protislovna. Izpostavljena Kosovelova beseda za resnico pesništva je sicer Lepota, vendar je, po Cankarjevem zgledu, ne razume v smislu harmonije kot ene izmed kategorij »klasične« estetike. Pa tudi ne larplartistično oziroma esteticistično. Značilen je denimo Kosovelov osnutek iz leta 1925 za spis *Sodobno evropsko življenje in umetnost*, ki ga je imel tedaj v načrtih. Med drugim govori o tem, da umetnost

... ni več kakor nekateri katederski esteti mislijo samo estetični problem, ampak estetični, etični, socialni, religiozni, revolucionarni, skratka življenjski problem. [...] Kajti le umetnik, ki je izstopil iz močvirja sodobne družbe in stopil v novo družbo, ki jo je začutil sam, le ta je novi duhovnik resnice, pravice, človečanstva in dobrote. (ZD III: 650)

Temelj temu prenovljenju, v nadaljevanju zatrjuje Kosovel, je »etična revolucija«: »Mi hočemo dejanja. In brez etične revolucije ni mogoče preiti k dejanju.« (ZD III: 651)

V zadnjem obdobju Kosovelovega življenja je takšno prepričanje dobilo konkretnjšo, socialno-politično vsebino. Svoja stališča je najizraziteje razložil v predavanju *Umetnost in proletarec*, ki ga je imel konec februarja 1926, to je tri mesece pred smrtjo, v Zagorju. Kosovel tu razpravlja o sodo-

bnem umetniku in nujnosti njegove vključitve v gibanje, ki se »bori z razrednim bojem za brezrazredno družbo«. Subjekt tega gibanja je proletariat, Kosovelovo razmišljanje gre v tej smeri, da je emancipacija proletariata, če rečemo z Marxom, pogoj za emancipacijo vsega človeštva.¹ Udejanjenje Pravice bo prineslo »novo, proletarsko, človečansko kulturo«. Zato je, sklepa Kosovel, »proletarska kultura nujnost, brez katere proletariat svoje naloge ne more rešiti« (ZD III/3: 29).

Tu se z vso ostrino zastavlja vprašanje, ki bi mu lahko rekli kar »vprašanje poezije«. Namreč: kako na takšni podlagi naravnati pesniško besedo, da bo ustrezala resnici *nove dobe*? Vsej borbeno aktivistični programatiki navkljub je namreč pesniška beseda pri Kosovelu predvsem *beseda hrepenenja*. Hrepenenje pa je po svojem temelju brez-ciljno in odprto, zadeva srca, duše in nedoločljive bolesi, če uporabim te Kosovelove besede, ki jih srečamo v vseh »razvojnih etapah« in »žanrih« njegovega pisanja.

Ali je zapeljivost siren *nove družbe* kot eshatološkega projekta – pri nje-govem udejanjenju Kosovel podeljuje literaturi inciacijsko vlogo – tolikšna, da bi lahko postavila pod vprašaj tudi vsa dotedanja Kosovelova pesniška prizadevanja? Zanje so namreč konstitutivni ravno iskanje, »ontološka« negotovost, notranja protislovnost, nihanje med solipsizmom in aktivizmom, temu ustrezno konstantno krizno stanje, predvsem pa skupni imenovalec Kosovelovega pesnjenja ostaja elementarni *lirizem* »lepe duše«. Ta – ne glede na tehnopoetske, tematskovsebinske in druge metamorfoze Kosovelove poezije – ostaja njegova določujoča podlaga (prim. Kos 1997).

Ob teh dilemah moram spet opozoriti na nekaj formulacij iz Kosovelove korespondence. Gre za stavke, ki jih je Kosovel zapisal poleti 1925 v pismu Fanci Obidovi: pesnik govori o velikem prevratu, sredi katerega je, nato o ustvarjalni nervoznosti, ki je del tega prevrata, obenem pa je ta nervoznost širši, že kar metafizičen pojem: »Nervozen človek je medij kozmičnih tragedij.«

Za nas pa je posebej zanimiv tudi Kosovelov stavek, ki govori o tem, da mora človek »preko mostu nihilizma na pozitivno stran« (ZD III: 397–398).

Ta stavek je pravzaprav malce drugačna različica misli, ki jo lahko odkrijemo v enem izmed Kosovelovih dnevniških zapisov iz tega obdobja: »Skozi ničiče negativizma bo potreba iti, da pridemo res na pravo *konstruktivno pot*.« (ZD III: 700)

Sicer pa je v Kosovelovem opusu raztreseno še nekaj podobnih formulacij. V enem izmed pisem, prav tako Fanci Obidovi, je zapisal denimo tole: »Iz absolutne negacije, nihilizma, sem polagoma stopil z zaprtimi očmi na pozitivno stran.« (ZD III/2: 400)

¹ Pa tudi prvi pogoj emancipacije malih – po Marxu (in Heglu) »nezgodovinskih« – narodov. Kosovelova vizija »proletarske revolucije« namreč ni anacionalna v smislu »svetovne revolucije« in z njo povezanega »odmiranja narodov«. Dovolj pomenljiv je Kosovelov dnevniški zapis iz leta 1924: »Potom socializma revolucije do svobode narodov.« (ZD III: 624) Podobno na drugem mestu: »Narod je nad državo, ker je narod organičen, naturen in upravičen, a država mehaničen, politično gospodarski faktor.« (ZD III: 659)

Kosovel v tem pismu pojasnjuje svoje aktualne pesniške dileme in obenem napoveduje, kaj in kako bo z njegovo poezijo. Ob takšnih in drugačnih Kosovelovih samooznakah in pojasnilih moramo biti pozorni na več stvari. Najprej na to, da tisto, kar označujejo Kosovelove besede o »pravi konstruktivni poti« oziroma o »pozitivni strani«, seveda ni zgolj nekakšna estetska »kvazirealnost« ali literarna domislica, temveč je Kosovelova misel tu naravnana izrazito družbeno.

To pa spet ne pomeni, da svojo lastno poezijo (ali literaturo/umetnost nasploh) postavlja v neposredno službo ideologije ali politike. O vsem tem je Kosovel dokaj jasen v že omenjenem pismu Fanci Obidovi 27. julija 1925:

Mi sicer moramo poznati *politiko*, a moje delo je v *literaturi*. Jaz danes popolnoma razumem svoje delo in svoj delokrog: jaz moram delati v literaturi tisto, kar delajo naši najmlajši v politiki, to se pravi: prikazovati dobo, v kateri propada en, a vstaja drugi svet. *Zakaj in kako, to je individualno.*

To, vidite, je naša naloga. Literatura mora v ljudeh buditi *spoznanje!* Stopnjevat mora življenjsko silo. (ZD III: 401)

Literatura mora torej v ljudeh stopnjevat *življenjsko silo*. Ta Kosovelov imperativ nas ponovno vrača k primerjavi med Kosovelom in Nietzschejem. Kar zadeva Nietzscheja, smo ugotavljali, da lahko njegov pojem »volja do moči« pri Kosovelu uporabljamo samo pogojno, in sicer v pomenu *konstruktivne* volje do moči. Gre za takšno voljo do moči, ki bo v službi človeka kot »poosebljenega etosa«, če uporabim Kosovelovo sintagmo. O tem, kako in kaj je s tem »poosebljenim etosom«, najbolj plastično govori Kosovelovo predavanje *Kriza*, ki ga je imel novembra 1925 v Ljubljani. Ob tem ni odveč opozorilo, da je prvi stavek tega predavanja enak naslovu – in prvemu verzu – slovite Kosovelove pesmi *Evropa umira*. Že bežen pogled na to pesem nam pokaže, da je pravzaprav sestavljena iz dveh polovic oziroma iz dveh ravni. Na eni ravni smo priča izraziti, malodane transparentni družbeni kritičnosti. To so seveda verzi o tem, da Evropa, takšna, kakršna pač je, umira, ali pa, da je društvo narodov laž. Drugi obraz te družbene kritičnosti, malodane ekstatičnosti, kakor jo omogoča navzven obrnjena pesniška subjektivnost, je poudarjena intimistična refleksija.

Ta dvojnost družbene kritičnosti in izpostavljene individualnosti, ali pa družbenega angažmaja in samotne melanholije je konstitutivni element tiste pesniške držje, ki bi ji lahko nasploh rekli »Kosovelov paradoks«.

Kosovelovo predavanje *Kriza* je eno njegovih najbolj znanih publicističnih besedil. Ob tem predavanju se sicer ponujajo podobne ugotovitve kot že ob pesmi *Rime*, kjer srečamo verze, ki govorijo o tem, da je treba »spraviti fraze v muzeje«, ali pa, da je »vse izgubilo svojo vrednost«. Izguba vrednosti se je zgodila v imenu in v luči prihodnosti. Ta prihodnost se kaže na tistem horizontu, ki ga odpirajo besede o »smrti Evrope«. Smrt Evrope je pogoj za rojstvo novega sveta in novega človeka. Tu pa dobi poseben pomen ravno umetnost. Še več. Kosovel je v predavanju *Kriza* v prvi osebi množine zapisal celo, da »mi« prihajamo »v znamenju umetnosti«. Obenem to umetnost razume v izrazito humanističnem smislu, v smislu

približevanja človeku: »Človečanstvo umetnosti obstoji v tem, da se človeku približamo« (ZD III: 20).

Takoj nato sledi (predzadnji) stavek, ki je parafraza znanih Nietzschejevih besed oziroma gesel, vendar je Nietzschejeva misel tu pravzaprav že kritično zavrnjena. Kosovel pravi takole: »Ne onkraj dobrega in zlega, pravičnega in krivičnega, ne z nadčloveško lažjo; kakor ljudje prihajamo sredi dobrega in zlega, pravičnega in krivičnega.« (ZD III: 20)

Kosovelov angažma je na tej ravni jasen: zahteva angažma v imenu človeka in človeštva, ta angažma je obenem angažma v imenu dobrega proti zlemu, pravice naproti krivici. Če Nietzsche odpravlja *moralno* razlikovanje med dobrim in slabim in nasploh moralo kot tako (*morala je nemorala*), če je socializem zanj le ena izmed »modernih idej«, se pravi manifestacija dekadence na družbeni ravni (gl. zlasti Nietzsche 1991: 78–88), če je t. i. dobri človek zanj le drugo ime za modernega človeka, za kristjana oziroma nihilista (Nietzsche 1989: 197), pa je Kosovelova zahteva ravno nasprotna: gre mu za poudarjeno etično-moralno držo, saj se mora človek – človek kot etični subjekt – vsakič znova odločati med dobrim in zlim, pravičnim in krivičnim. Od tod konec koncev tudi Kosovelove besede o človeku kot »poosebljenem etosu«.

V enem izmed Kosovelovih dnevniških zapisov iz leta 1925 (*O samomoru*) srečamo formulacijo, ki govori o nihilizmu. In sicer gre za to, da nihilizem izvira neposredno iz sodobne družbe: »*nihilizem* [je] edina filozofija, ki organično izvira iz sodobnega razprtja, razkola družbe in človeka, sodobna kultura ne more producirati boljše 'filozofije'« (ZD III: 648). Alternativa temu nihilizmu ni volja do moči kot aktivno počelo življenja v Nietzschejevem smislu, temveč gre Kosovelova poanta v drugačni smeri: govori namreč o etični revoluciji, ki je obenem duhovna revolucija, in sicer ne v imenu nadčloveka kot figure volje do moči, ampak v imenu novega človečanstva in njegovih moralnih atributov, ki so, če uporabim Kosovelov besednjak, predvsem ljubezen, poštenost in resnica.

V tem kontekstu moramo razumeti pesnikove besede o velikem prevratu, sredi katerega stoji. O tem, da moramo »preko mostu nihilizma na pozitivno stran«. Sicer pa si je Kosovel že leta 1924 v svojo beležnico zapisal tole osamljeno, a dovolj pomenljivo, kritično-distancirano, misel: »Sanje o nihilizmu; vse ubiti, vse razdreti, umreti, slast, razdejati, razdejati.« (ZD III: 617)

* * *

Kar zadeva Kosovelov odnos do Nietzscheja – in s tem do problematike »evropskega nihilizma« – se da potemtakem zgoščeno reči, da ta odnos plastično potrjuje kompleksnost Kosovelove pesniške in življenjske situacije. Ravno ta situacija je pesniku najbrž narekovala *napačno* branje Nietzscheja, obenem pa poskuse ne samo prebolevanja, temveč tudi *premagovanja* nihilizma. Ti poskusi so, po logiki same stvari, onkraj pravilnosti ali napačnosti *razumevanja* – pri Kosovelu so v najtesneši zvezi z njegovo

živo, neposredno osebnostjo, pa tudi z »negativnim totalom« povojnega slovenskega sveta dvajsetih let 20. stoletja.

BIBLIOGRAFIJA

- KOSOVEL, Srečko (1964): *Zbrano delo I*, ur. A. Ocvirk, Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- (1974): *Zbrano delo II*, ur. A. Ocvirk, Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- (1977): *Zbrano delo III*, ur. A. Ocvirk, Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- (1967): *Integrali '26*. Ljubljana - Trst [Zbirka Bela krizantema]: Cankarjeva založba in Založništvo tržaškega tiska.
- KOS, Matevž (2003): *Poskusi z Nietzschejem: Nietzsche in ničejanstvo v slovenski literaturi*. Ljubljana [Razprave in eseji; 51]: Slovenska matica.
- (1997): »Kako brati Kosovela?« V: S. Kosovel: *Izbrane pesmi*. Ljubljana [Knjižnica Kondor; 280]: Založba Mladinska knjiga, str. 129–167.
- KRALJ, Lado (1986): *Ekspresionizem*. Ljubljana [Literarni leksikon; 30]: Državna založba Slovenije.
- (1986): »Kosovelov konstruktivizem: kritika pojma«. *Primerjalna književnost IX/2*, str. 29–44.
- NIETZSCHE, Friedrich (1988): *Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe in 15 Einzelbänden*. [KSA]. Ur. G. Colli in M. Montinari. München/Berlin/New York: dtv/de Gruyter.
- (1984): *Tako je govoril Zaratustra. Knjiga za vse in za nikogar*. Prev. Janko Moder, Ljubljana [2. izdaja], [Filozofska knjižnica; 15]: Slovenska matica.
- (1988): *Ecce homo*. Prev. Janko Moder, Ljubljana [Filozofska knjižnica; 36]: Slovenska matica.
- (1991): *Volja do moči. Poskus prevrednotenja vseh vrednot: iz zapuščine 184/88*. Prev. Janko Moder. Ljubljana [Filozofska knjižnica; 34]: Slovenska matica.
- VREČKO, Janez (1986): *Srečko Kosovel, slovenska zgodovinska avantgarda in zenitizem*. Maribor [Znamenja; 89]: Založba Obzorja.

■ POVZETEK

UDK 821.163.6.09-1 Kosovel S.:1 Nietzsche F.

Ključne besede: slovenska poezija / Kosovel, Srečko / filozofski vplivi / Nietzsche, Friedrich / ničejanstvo / nihilizem

Prispevek se loteva vprašanja Kosovelovega odnosa do nihilizma. Natančneje: kaj je Kosovel razumel pod tem pojmom, ki ga je sam poznal in uporabljal, in v kakšni smeri je nihilistično problematiko skušal preseči. V tem kontekstu se razprava ustavlja zlasti ob Kosovelovem odnosu do Nietzscheja, kakor ga lahko rekonstruiramo s pomočjo Kosovelovih formulacij v njegovih pismih in dnevniških zapiskih. S pomočjo teh navedkov se da podrobneje argumentirati tezo, da za Kosovela alternativa nihilizmu ni volja do moči kot aktivno poče-

lo življenja v Nietzschejevem smislu, temveč gre Kosovelovo prizadevanje v drugačni smeri. Pesnik govori namreč o etični revoluciji, ki je obenem duhovna revolucija, in sicer ne v imenu nadčloveka kot izpostavljene in osamljene figure volje do moči, ampak v imenu *novega človeka*, *novega človečanstva* in njegovih moralnih atributov.

Če Nietzsche odpravlja *moralno* razlikovanje med dobrim in slabim in nasploh moralo kot tako (*moralna je nemoralna*), pa je Kosovelova zahteva ravno nasprotna: gre mu za poudarjeno etično-moralno držo, saj se mora človek – človek kot etični subjekt – vsakič znova odločati med dobrim in zlim, pravičnim in krivičnim. Od tod tudi Kosovelove besede o človeku kot »poosebljenem etosu«.

Nietzsche ni ključna oseba, ki bi odpirala vrata Kosovelovega pesniškega sveta. Je pa v Kosovelovem odnosu do Nietzscheja neka pomenljiva ambivalenca. K tej ambivalenci je svoje prispevalo tudi tisto, čemur bi lahko rekli *nehote napačno razumevanje* Nietzscheja.